

ULOGA VOJNIH BAZA NA TUĐIM TERITORIJAMA

POLITIČKI ASPEKT

Boravak stranih trupa i držanje vojnih baza na tuđim državnim teritorijama za vreme mira nije tako stara praksa.¹ U istoriji je bilo slučajeva da su po međunarodnom mandatu strane trupe obavljale poverene dužnosti na tuđoj državnoj teritoriji, ili pak da je država domaćin po raznim osnovama dozvoljavala boravak stranim trupama ili ratnom brodovlju, ali tek neposredno pred drugi svetski rat, a naročito u toku i posle njega, počelo je naveliko da se praktikuje da saveznici jedan drugom ustupaju izvesne regione za izgradnju vojnih instalacija, baza i za smeštaj trupa. To je pravdano zajedničkim akcijama protiv neprijatelja i važnošću te teritorije za dalje ratne operacije. Zajednički interesi saveznika često su u ratu zahtevali da jači ratni partner drži svoje efektivne na domaku vojišta. U protivnom, slabiji saveznik bi se našao u nepovoljnoj, a možda i kritičnoj situaciji. Taj razlog je tada bio toliko jak da se ustupanje delova svojih teritorija nije ni postavljalo kao politički problem.

U drugom svetskom ratu postojao je čitav sistem vojnih baza koji se mogao pravdati zajedničkim ratnim interesima. Međutim, u objavljenim ugovorima i tada se moglo nazreti da, pored zajedničkih ratnih interesa, korisnici baza imaju i druge, posebne interese i dalekosežnije ciljeve. Tako je, npr. Velika Britanija sporazumom od 27. marta 1941. god., pošto se nalazila u ratnim teškoćama, ustupila Sjedinjenim Američkim Državama neke baze za 99 godina i dala im pomorske i vazduhoplovne olakšice u svojim posedima kao što su: Nova zemlja, Bermudi, Jamajka, Santa Lucia, Trinite, Antigu i Brit. Gijana.² Danska je 1941. ugovorom dozvolila SAD da u rejonu Grenlanda koriste izvesne prostorije dok opasnost po mir i bezbednost Amerike ne iščezne.³ Novim sporazumom posle rata to je obnovljeno, iako je opasnost prošla. Island je 1. jula 1941. ustupio SAD nekoliko vazduhoplovnih baza koje su posle rata ukinute, da bi se 5. maja 1951. obnovile. Ekvador je 1942. ustupio Sjedinjenim Državama baze na Salinosu i ostrvima Galapagos za 99 godina. U septembru 1942. kao i februaru 1943. godine Kuba je ustupila SAD baze dok traje rat. One su kasnije evakuisane, sem baze Gvantanamo koju još drže SAD.⁴

Iz gornjih primera mogu se izvući dva vrlo interesantna zaključka. Prvo, mnoge od ovih baza ostale su u posedu velikih sila i posle rata, tj. posle razloga koji su očigledno prestali da postoje. One su i dalje

¹ Pod ovim se ne podrazumeva boravak trupa metropole u kolonijama, s obzirom na to da su se ove teritorije smatrale integralnim delom metropole.

² Nations Unies, *Treaty Series*, V. 88, 1951; V. 66, 1950; L. 173, 1953.

³ Maurice Flory, *Les bases militaires à l'étranger*, *Annuaire Français de Droit International Public*, 1955, str. 4—27.

⁴ Charles Rousseau, *Droit International Public*, Paris 1953, str. 229.

služile jednom moćnom članu ratne koalicije i po prestanku drugog svetskog rata, u vreme mira. Drugo, rok od 99 godina, koji je utvrđen za neke baze, sigurno nije bio zamišljen kao rok trajanja drugog svetskog rata, što znači da je korisnik baze želeo time da postigne i druge, dalekosežnije ciljeve.

I ostale velike sile dobile su u toku drugog svetskog rata izvesne vojne baze. Tako je Velika Britanija, na primer, dobila od Islanda baze na aerodromu Rejkjavik, a 1943. od Portugalije baze na Azorskim i ostrvu Terceira.

Posle drugog svetskog rata karta sveta je išarana vojnim bazama. One postaju stalan sistem u strategiji velikih sila. Zavisno od odnosa država i strategijskih koncepcija, povremeno je dolazilo do raznih pre-dislokacija, pojačanja itd. ali su baze kao sistem ostale da služe politici velikih sila. Posle drugog svetskog rata, samo Sjedinjene Države koristile su u svoje svrhe do sada oko 500 baza u svetu.⁵

Ratno savezništvo koje je postojalo tokom rata i među državama suprotnih političkih sistema, počelo se rušiti posle rata. Protivrečnosti koje su postojale uslovile su takav završetak rata koji je nosio niz nerešenih međunarodnih problema. Posledica toga je — rađanje dveju moćnih vojno-političkih koalicija koje simbolizuju ovu podvojenost, ali sada na sasvim drugoj osnovi. Javlja se niz socijalističkih zemalja u Evropi i Aziji, praćen procesom emancipacije i oslobađanja kolonijalnih naroda, kao i borbom protiv ugnjetavanja unutar samih kapitalističkih zemalja. Područje dejstva imperijalizma se sužava. Svet se nalazi u procesu tipičnog prelaska ka novoj društveno-ekonomskoj formaciji, pri kojem stari, preživeli sistem nastoji da zadrži svoje pozicije po svaku cenu. Otuda su u planovima imperijalista socijalističke države i novooslobođene zemlje kao i pokreti za oslobađanje od kolonijalizma važni ciljevi napada. Pri tome oni računaju da će pretnjom ili upotrebom sile sa ovih baza, kao i raznim formama mešanja i pritiska postići ono što žele. Politiku sa pozicija sile, kojoj služe i baze podržavali su neki krugovi kao najcelishodniji metod za rešavanje mnogih pitanja u međunarodnim odnosima. Iz takvog shvatanja rodila se i ideja o potrebi pohoda protiv komunizma radi takozvanog »slobodnog sveta«.

To je bila dobra osnova za podgrejavanje ratnohušakačkih strasti. Trka na naoružavanju i nerešavanje vitalnih problema za mir i bezbednost u svetu (razoružanje, zabrana upotrebe nuklearne energije u ratne svrhe, Nemačka i sl.) bili su logična posledica takve politike.

Politika sile u međunarodnim odnosima oslanja se, pored ostalog, i na vojne baze koje su postavljene kao stražari imperijalističkih interesa u raznim područjima sveta. Jasno je da se time samo produbljuje antagonizam koji već postoji između osnovnih vojno-političkih grupa.

Iz politike sile izrodili su se sukobi u posleratnom periodu (Koreja, Egipat, Vijetnam, Kongo i sl.) u kojima baze imaju veoma važnu ulogu. Međutim, dok su se u ovakvim sukobima i takozvanim »lokalnim« ratovima baze pokazale kao pogodan mehanizam sile, njihovo

⁵ Ch. Rousseau, op. cit. str. 228.

držanje danas sve više postaje besmislica čak i sa stanovišta opštevojne politike. Interkontinentalne rakete koje prenose najrazornija sredstva i u najudaljenije krajeve sveta, ne ostavljaju prednost, kao nekada, ni državama koje drže baze. Sve govori da je vojnički značaj baza prevaziđen i besmislen iako ih imperijalisti uporno i tvrdoglavo drže s potajnom nadom da će im to, sa ostalom silom, pomoći da održe stare pozicije i odnose u svetu.

Iz dosad registrovanih međunarodnih ugovora u Generalnom sekretarijatu OUN vidi se da su baze stvarane na osnovu međunarodnog multilateralnog ugovora o zajedničkoj vojnoj akciji radi kolektivne odbrane, ili na osnovu bilateralnog sporazuma o vojnoj saradnji. Pri tome su ističane obostrane obaveze, tj. i korisnika baze i države domaćina, ostavljajući naknadnim dogovorima specifikaciju preostalih odnosa i obaveza.

Ugovor o severoatlantskoj organizaciji — NATO, koji su potpisali 4. aprila 1949. u Vašingtonu Belgija, Danska, Francuska, Island, Italija, Kanada, Luksemburg, Holandija, Norveška, Portugalija, SAD i Velika Britanija jedan je od najvažnijih i najinteresantnijih za našu temu. Posebnim protokolom potpisanim u Londonu, ovih 12 država je 1951. godine pozvalo Grčku i Tursku da pristupe ovom ugovoru. Kasnije im je prišla i Savezna Republika Nemačka. Ugovorom se utvrđuju obaveze učesnica u zajedničkoj odbrani severoatlantskog područja koje obuhvata teritoriju država ugovornica u Evropi i Severnoj Americi, kao i Tursku, departmane Alžira i ostrva pod jurisdikcijom nekih država severno od ekvatora (Rakov polutar).⁶ Ista je obaveza ako neko u celom severnoatlantskom području, uključiv tu i Sredozemlje, kao i Atlantik severno od navedene linije, napadne kopnene i vazduhoplovne snage, kao i brodove neke od učesnica.

Takva ideja o zaštiti navedenog područja uslovila je svakako i odgovarajući raspored baza, te je formalno poslužila zvaničnim politikama tih zemalja kao opravdanje za razmeštaj i planirane akcije u tom području. Njihovo prisustvo opravdava se kao nužno za zaštitu postojeće opasnosti koja se veštački stvara i podgrejava.

Pri okvirnim aranžmanima sveopšta suprematija vodeće sile je neosporna. Ona je, kao zaštitnica drugih država članica saveza, u stanju da svoju vojsku i sredstva razmesti gde joj najviše konvenira. Tako su SAD još 1948. godine koristile 288 baza u zoni Evrope i Atlantika. One su posedovale znatne vojne efektivne na teritorijama država članica organizacije NATO i pre njenog formiranja i obezbedile svoj položaj vodeće sile, kako po broju baza tako i po jačini svojih oružanih snaga u njima. Potpisani sporazum je došao samo kao formalno pokriće i ozakonjenje već postojećeg stanja.

Druga vojno-politička grupacija, stvorena za prostor jugoistočne Azije — SEATO, u svom ugovoru potpisanom u Manili septembra 1954. god. utvrđuje obavezu SAD, Velike Britanije, Francuske, Australije, Novog Zelanda, Filipina i Tajlanda da preduzmu zajedničke mere u slučaju da bilo ko do njih bude napadnut u području koje ugovornice označe, a to je značilo i ustupanje baza i teritorije za zajednička dej-

⁶ Peaslee-International Governmental Organisation, sec. ed. V. II, Martinus-Nijhoff, str. 522.

stva. Prema posebnom ugovoru, u to područje bi došla i Kambodža, Laos i teritorija pod jurisdikcijom Južnog Vijetnama, iako ove države nisu članice SEATO-pakta. Po ovom ugovoru, SAD prihvataju obavezu za akciju samo u slučaju komunističke opasnosti.⁷ U drugim slučajevima one će se naknadno konsultovati o potrebi preduzimanja zajedničkih mera.

Prvobitna namena Organizacije američkih država (OAD) davno je prevaziđena nastojanjima SAD da na tom području obezbede svoj monopol i da američki kontinent bude nepristupačan za druge države. Na konferenciji u Petropolisu, ugovorom o međusobnoj pomoći od 2. septembra 1947. godine rešeno je da, ako bilo koju ugovornicu napadne neka država, druge će joj pružiti oružanu pomoć. Ugovorom se utvrđuje pojas bezbednosti u kome su obuhvaćeni posedi drugih država i Kanade.⁸

Pored ovih, među državama postoji mnoštvo bilateralnih ugovora, bilo u okviru sporazuma o uzajamnoj pomoći ili posebnih ugovora radi ustupanja baza. Na primer, 1947. god. potpisan je ponovo sporazum o uzajamnoj pomoći između SAD i Filipina, u novembru 1952. između V. Britanije i Belgije, a u junu 1951. između SAD i Saudijske Arabije.

Sam raspored ovih baza ukazuje i na ciljeve njihovog postojanja. Snage SAD, na primer, koje se nalaze na Pacifiku južno od Japana, kao i britanske u Malezijskoj Federaciji, došle su tu da obezbede svoje ekonomske, političke i vojne ciljeve. Ovo, inače neuralgično područje sveta, usled emancipacije naroda i pojave socijalističkih sistema, sve više postaje problem za imperijalističke sile koje nastoje svim snagama da u njemu zadrže svoje pozicije. Da bi u ovom području obezbedile svoje preimućstvo, SAD su još 1948. godine imale na Pacifiku 195 raznih baza, a u Indijskom okeanu 11.

Iz istih razloga imperijalističke sile poseduju ogromne snage na Formozi, u Japanu, Južnom Vijetnamu i sl. U tim zemljama one uporno podržavaju preživjele reakcionarne režime, a svoje prisustvo i akcije sa tih baza pravdaju formalno-pravnim aranžmanima o vojnoj pomoći. Pri tome, velike ploveće baze kao, na primer, VII flota, služe kao dopuna postojećim snagama, spremne za sadejstvo u slučaju potrebe.

U ovim ugovorima ili specijalnim aranžmanima utvrđuju se uslovi boravka, razne pogodnosti, status ovih snaga i instalacija. Ugovori su mahom trajnog karaktera, ili su bar tajni specijalni dopunski sporazumi u njima. Tajni su, jer se želi sakriti činjenično stanje, veličina trupa, oprema i sl. od potencijalnog neprijatelja, a isto tako i suština tih ugovora od svetskog javnog mnjenja, posebno od naroda zemlje koja ustupa teritoriju, s obzirom na to da bi u mnogim slučajevima došlo do nezadovoljstva širokih narodnih masa.

U razmatranju baza posebno je važno istaći još jednu stvar. Naime, njihov je zadatak da svojim oružanim snagama čuvaju kolonijalne interese i pomažu neokolonijalističke pretenzije. Ovaj zadatak je sada veoma aktuelan za baze na afričkom i azijskom kontinentu i na teri-

⁷ Peaslee, op. cit. st. V. II, str. 662—664.

⁸ Andrassy, *Međunarodno javno pravo*, Zagreb 1961, str. 274.

torijama koje su nekada bile pod kolonijalnom upravom. Svakako, ovde se moraju imati u vidu izvesne razlike kod raznih država, bivših kolonija, koje su nastale posle oslobođenja od metropola. Neka rukovodstva ovih zemalja su odmah energično raskinula sa kolonijalizmom i pošla na put nezavisnosti, dok druga i danas prave kompromise sa bivšom metropolom, dozvoljavaju uspostavljanje baza na svojoj teritoriji i daju mnoge beneficije i olakšice.

Ukidanje kolonijalnih poseda bio je jedan od zahteva posle drugog svetskog rata. Šta više, u Povelji OUN unosi se za njih novi naziv »nesamoupravne teritorije«, što se, u stvari, odnosi na teritorije sa kolonijalnim režimom. Po jednoj rezoluciji Generalne skupštine, 1946. godine postojale su 74 takve teritorije. Na taj način Organizacija Ujedinjenih nacija je htela da izbacii naziv »kolonija«, pa čak i mandate koji su nekad stajali u Paktu Društva naroda, ali su se mnogo kompromitovali u svetu.

Borba tih naroda za slobodu i nezavisnost imala je i svoje rezultate. No, usled napora metropola i kroz Ujedinjene nacije da očuvaju svoje pozicije, nije se mnogo poboljšao položaj ovih naroda, uprkos deklaracijama i obećanjima. Tek je neposredna borba naroda i u mnogim kolonijama obavezala svetsku zajednicu da jače interveniše i posreduje. Tako 1960. godine dolazi u Ujedinjenim nacijama do usvajanja »Deklaracije o davanju nezavisnosti kolonijama i narodima pod kolonijalnom upravom«, u kojoj se proklamuje neophodnost brzog i bezuslovnog okončanja kolonijalizma »u svim njegovim oblicima i manifestacijama«.

I do tog vremena intenzivno je počeo da se odvija proces dekolonizacije. Danas se članstvo u OUN više nego udvostručilo u odnosu na stanje neposredno posle drugog svetskog rata. Mnoge od tih država, nekadašnjih kolonija, danas igraju vrlo važnu ulogu u međunarodnom životu.

Nesumnjivo je da je gubitak ovih poseda značio za metropole i gubitak velikih ekonomskih bogatstava i vojno-strategijskih pozicija. Rukovodstva nekih pokreta su uspevala da nezavisnost dobiju na bezbolniji način, dok su neki narodi morali godinama da vode borbu za nezavisnost. Vlade drugih zemalja su opet buduće odnose sa metropolom utvrđivale prisnijim vezama, nekom vrstom državnih zajednica koje su pratili razni ugovori o garantijama i bezbednosti. Posledica toga bila je ustupanje metropoli privilegija i reiona za stacioniranje vojnih baza. Tako je, na primer, Francuska sklopila takve paktove sa 12 svojih bivših kolonija. Ona je držala ili još drži baze na gotovo svim teritorijama tzv. Afričko-malgaškog saveza kao na Obali Slonovače, u Gabonu, Dahomeju, Kamerunu, Kongu (Brazavilu), Mauritaniji, Malgaškoj Republici, Nigeru, Senegalu, Centralnoafričkoj Republici i Čadu.⁹

Druga grupa država koje su dobile nezavisnost tek posle teških žrtava u ljudstvu i materijalu morala je to da plati pristankom da na svoju teritoriju primi strane baze i oružanu silu bivših kolonizatora, protiv kojih se godinama borila. Takav je slučaj i sa ugovorom o neza-

⁹ Иванов И.: Военные базы колонизаторов в Африке, *Международная жизнь*.

visnosti Kipra koji je potpisan u Njujorku 1960. između Velike Britanije, Grčke, Turske i Kipra ili sa Evijanskim sporazumom o proglašenju nezavisnosti Alžira koji su potpisali Francuska i Alžir, itd.

Vojne snage u bazama služe kao materijalna osnova za obezbeđivanje preostalih ekonomskih pozicija i elemenata neokolonijalizma. One su jak instrument u rukama bivših kolonijalnih sila i predstavljaju opasnu prepreku za definitivnu emancipaciju ovih naroda.

Na nekim teritorijama koje su pod kolonijalnom upravom, te se ne smatraju nezavisnim državama, kolonizatori još drže svoje trupe kao da su stvarni vlasnici ovih područja. Ove trupe služe, u prvom redu, kao snaga za očuvanje kolonijalnog režima. Stacionirane su po kasarnama i garnizonima i uvek spremne da stupe u borbu protiv pokreta za oslobođenje, s obzirom na to da kolonijalne sile ne smatraju takve pokrete ilegalnim, već kao običnu pobunu u okviru jedne državne teritorije koje su one dužne da uguše. To je bio slučaj sa francuskim bazama u Alžiru koje su ustale protiv pokreta FLN, španskim trupama u Ifni, portugalskim u Mozambiku, Angoli, Portugalskoj Gvineji i sl. Klasično shvatanje kolonijalnog poseda kod tih sila još nije prevaziđeno, iako se to pitanje, prema nizu dokumenata OUN, ne smatra više samo kao stvar metropole. Kolonijalne sile ne smatraju se obaveznim da odgovore na razne opomene koje dolaze od međunarodne zajednice, a teritorije svojih kolonija smatraju integralnim delom svoje države.

Posebna uloga koja je namenjena vojnim bazama u međunarodnim odnosima je u tome što su to veoma pogodni mehanizmi za direktnu intervenciju oružjem ili pretnju silom suverenim državama i narodima određenog regiona sveta. One su se u praksi kao takve i najviše eksponirale. Pri tome treba istaći da je bilo dosta slučajeva da oružjem interveniše u poslovima države domaćina, kao i sa teritorije te države na teritoriju drugih, pogotovo suseda.

Kroz ceo posleratni period ne prestaju intervencije nekih država iako u Nacrtu deklaracije OUN o pravima i dužnostima država kaže se da je svaka dužna da se uzdrži od ma kakvog mešanja u unutrašnje ili spoljne poslove druge države, i od podsticanja na građanski rat na tuđoj teritoriji.¹⁰ Na mnogim međunarodnim skupovima, kao, na primer, na Bandunškoj konferenciji, I i II konferenciji nesvrstanih itd. u nekoliko navrata su isticane ove obaveze. U progamu za mir i međunarodnu saradnju, usvojenom na Kairskoj konferenciji nesvrstanih, izričito se osuđuje upotreba sile za sprečavanje i korišćenje prava naroda na samoopredeljenje. Tamo se kaže da konferencija osuđuje »upotrebu sile i sve oblike prinude, mešanje i intervenciju koje imaju za cilj sprečavanje korišćenja tog prava«. U istom programu se podvlači da se svaka država mora uzdržati od mešanja, otvorenog ili prikrivenog, subverzija i drugih raznih oblika političkog, ekonomskog ili vojnog pritiska.

Dosad su se snage sa vojnih baza često uplitala u stvari drugih zemalja, zemlje domaćina, u prvom redu, bilo pretnjom, bilo direktnim oružanim akcijama.

¹⁰ United Nations — General Assembly — A. C. 6/L. 537 Rev. 1, str. 55—57.

Jedan od najdrastičnijih vidova mešanja oružanom silom je kad strane trupe iz baze intervenišu u unutrašnjim stvarima zemlje domaćina da bi izmenile ili održale neko političko stanje. Tako je, na primer, poznat slučaj baze u Bizerti iz koje su francuske trupe preduzele agresivne akcije protiv Tunisa baš kada je postavljen zahtev da se ona ukloni sa ove teritorije. Sličan je bio slučaj i sa bazama Kamina, Kitone i drugih koje su poslužile kolonizatorima kao osnovica za borbu protiv legalne kongoanske vlade i radi secesije Katange. Za vreme nacionalnooslobodilačke borbe Alžiraca, francuske trupe iz Alžira vodile su operacije protiv alžirskog naroda. U dokumentaciji koja je objavljena na Kubi ukazuje se da je 1961. godine baza Gvantanamo poslužila za smeštaj štaba saveznika i da je bivši komandant ove baze Šenveis rukovodio čitavom akcijom.¹¹

Vlasnici baza nikada ne nazivaju ovakve akcije napadima, agresijom, već poduhvatima za zaštitu tobožnjih vitalnih interesa svojih građana i sl. Na taj način oni žele da ovim akcijama pripišu opravdan i ograničen cilj za razliku od rata, ali za narode koji su napadnuti to je, u stvari, prava agresija koja se često naziva malim ili lokalnim ratom, da bi se tako istakla njegova bezopasnost po svetski mir i ublažila osuda od međunarodnog javnog mnjenja. No, gledajući stvar sa političkog i pravnog aspekta, svaka upotreba ili pretnja silom koja nije usmerena na odbranu političke nezavisnosti ili teritorijalnog integriteta države i nije u skladu sa ciljevima UN, pravno je protivzakonita i politički neopravdana. Država koja je razmestila ove baze daleko od svoje zemlje ne trpi uzvratne udarce, njena teritorija ostaje pošteđena, ali narodi na čije se glave sruči ova snaga, u stvarnoj su ratnoj situaciji, sa svim materijalnim i ljudskim žrtvama koje rat donosi.

Pored ovakvih slučajeva kada su baze korišćene za intervenciju u stvarima država gde su smeštene, one se vrlo često koriste i za intervencije na drugim, najčešće susednim teritorijama. Tako, na primer, sa vojnih baza provedene su 1947. akcije oružjem za ugušivanje nacionalnooslobodilačkog pokreta na Madagaskaru, vođen je kolonijalni rat u Keniji 1952—56, intervencija protiv Egipta 1956. itd. Trupe iz Kenije su 1963. upućene radi ugušivanja štrajkačkog pokreta u Svezi-lendu, a iz Kenije, Rodezije i drugih protiv Libana, Jordana i Kuvajta. Na sličan način korišćene su baze iz Turske i Italije protiv Libana 1958. god. Dakle, proces oslobađanja Afrike bio je praćen baš ovakvim akcijama, ali slično su se baze koristile i na drugim područjima sveta kao, na primer, sa Filipina, Japana, Južne Koreje i Formoze u korejskom ratu, ili baze iz Nikaragve protiv Gvatemale 1955. godine, itd.

Kao što se vidi, intervencije oružanom silom, koje su danas dobile široke razmere, preduzimane su uglavnom sa vojnih baza. Praksa intervencija oružjem ukazuje da su i u ovim poduhvatima velike sile sa svojom vojskom imale prvorazrednu ulogu. One su spremne da godinama vode ovakve operacije i uporno drže baze koje joj služe i za borbu protiv naroda koji se bori za svoju slobodu. Pri tome se ne obaziru na razne međunarodne norme koje se direktno kose sa njihovom praksom. Tako, na primer, iako je Ženevskim sporazumom 1954. god.

¹¹ М. И. Лазарев: *Империалистические военные базы на чужих территориях и международное право*, Москва, 1963, стр. 90—91.

rešeno pitanje nekad francuske Indokine, priznato postojanje dve države Vijetnama sa perspektivom ujedinjenja kroz slobodne izbore, i utvrđen demilitarizovani status bez prisustva stranih trupa, to nije smetalo SAD da na teritoriju Južnog Vijetnama dovedu toliko svojih vojnika i organizuju baze za borbu protiv Fronta nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama, kao i za direktne agresije protiv Severnog Vijetnama.

U vezi sa ovakvom ulogom baza implicitno se postavljaju još mnogi problemi u odnosu na položaj države na kojoj se nalaze baze. Pomenućemo samo neke. Naime, postavlja se pitanje — kakav položaj ima zemlja koja je ustupila svoju suverenu teritoriju stranoj sili za baze, ako sa te baze sprovodi akcije oružjem protiv suvereniteta druge države. Objektivno gledajući, država i narod protiv kojih se akcije preduzimaju mogu, u najblažem smislu reči, takvu državu smatrati pomagačem, odnosno saučesnikom u agresiji.

Mnoge baze ranije su morale biti silom prihvaćene, ali danas su se okolnosti izmenile, razlog za njihovo držanje je nestao zbog čega i vlasti zemlje domaćina uporno traže da se likvidiraju. Takav je slučaj sa bazama u Alžiru, na Kubi itd. U ovom slučaju, država na čijoj su teritoriji baze nema kontrolu nad akcijama, pokretima itd. pa prema tome ne može ni da kontroliše, a kamoli da spreči akciju oružjem protiv drugog naroda.

Ovakva situacija se može jasno uočiti iz tekstova ugovora koji se javnosti prezentiraju, a svakako je još izrazitija u onim ugovorima koji se sakrivaju od javnosti. Sa terena ovih baza često uzleću avioni, putevi se koriste za transport materijala i trupa, a vazdušni prostor i obalne vode za razne vežbe i manevre. Pored toga, negde se i dobar deo građana te zemlje koristi kao radna snaga u bazama. Olakšice, beneficije, isključenje iz jurisdikcije, oslobađanje od carina i sl. mogu se naveliko videti u ugovorima kao, na primer, u ugovoru SAD — Kanada od juna 1958. godine ili SAD — Filipini od marta 1947. godine. U ovom poslednjem se izričito navodi da snage SAD mogu slobodno da se koriste instalacijama, zonama, vodom itd. i da imaju pravo prolaza i inspekcije i sl. U tom ugovoru se dalje utvrđuje da ove snage mogu slobodno da se koriste određenim putevima, kao i da imaju slobodu ulaska i izlaska na utvrđenim pomorskim, vazdušnim i kopnenim teritorijama.¹² Na isti način je istaknuto i u ugovoru između V. Britanije i SAD u pogledu centra za vežbe sa projektilima na Bahamskim ostrvima. U Evijanskom sporazumu ističe se da se francuske jedinice slobodno kreću između svih baza, a u ugovoru o uspostavljanju republike Kipra od 1960. stoji aneks da V. Britanija ima pravo da kontroliše i slobodno se koristi putevima, bazama, da ima razne olakšice za svoje pomorske trupe i konvoje, kao i da nadleće Kipar bez restrikcija.¹³

Na taj način baze služe i kao sredstvo da se unosi razdor u jedinstvo među novooslobođenim državama određenog područja (na primer, Afrike) i veštački podriva proces solidarnosti. Sa ovom činjenicom se i te kako računa u planovima kolonijalnih gospodara, jer je solidarnost ovih zemalja opasna za njihove pozicije.

¹² *Treaty Series*, Union Nations V. 185, od 1954.

¹³ *Op. cit.* V. 382, 1960. No 5475.

Nadalje, baze su uperene i protiv svih procesa demokratizacije i politike nesvrstavanja kojoj teže zemlje u ovim područjima. Političke akcije ovih država u okviru politike nesvrstavanja protiv se stranim vojnim bazama. Otuda strane baze ometaju borbu protiv politike sile, upotrebe nuklearnog oružja i mešanja u poslove drugih zemalja.

Strane vojne baze na tuđoj teritoriji ograničavaju državni suverenitet i u drugim bitnim elementima. Odvajkada se smatra da je suverenitet osnovni atribut bez kojeg država nije ravnopravni partner u međunarodnom životu. To svojstvo je čini sposobnom da se obaveže i ostvari svoja prava prema drugim suverenim državama. Suverenitet se izražava kroz slobodu delovanja u unutrašnjem i spoljnopoličkom životu, bez ikakve prinude koja bi ograničavala ili sprečavala samostalnu aktivnost te zemlje. Davanje stranoj sili takvih koncesija kao što je uspostavljanje vojnih baza, predstavlja u punom smislu povredu ovog osnovnog prava države.

Iako se često u ugovorima kojima se uspostavljaju baze načelno garantuje suverenost države domaćina i nad teritorijom koja je ustupljena, praksa pokazuje sasvim drukčiju sliku. Štaviše, negde se u ugovorima i ne krije priznavanje pune eksteritorijalnosti trupa i instalacija, pa čak i suvereniteta države korisnika baze nad ustupljenom teritorijom. Zato kod nekih pisaca, u političko-pravnim razmatranjima, provejava, čak se i pravda, nužnost suvereniteta države čije su baze nad ustupljenom teritorijom. U tom pogledu ima ugovora gde se eksplicitno ističe suverenitet u dobijenoj zoni. Tako se u aneksu »A« čl. 1 ugovora o uspostavljanju Republike Kipra, zona Akrotiri i Dhekelija kvalifikuju kao britanska »suverena zona«. U posebnom aneksu pomenutog ugovora ukazuje se na 12 terena u kojima se britanske snage koriste svojim instalacijama bez restrikcija, kao i na još 13 područja kojima se mogu služiti. U drugim, pak, ugovorima to se implicitno podrazumeva. Tako, na primer, u ugovoru o zakupu Santa Lucije između V. Britanije i SAD od 29. jula 1952. ova se oslobađa naknade za štete koje budu prouzrokovane zbog reokupacije pomenute teritorije, a zone mogu kontrolisati samo vojne vlasti SAD.¹⁴ U ugovoru između istih država u vezi sa bazama na Bermudima, Bahamskim ostrvima, Jamajci, Santa Luciji, Trinite, Antigvi i Britanskoj Gijani utvrđuje se isključivo pravo jurisdikcije SAD u rejonima zakupa i na svim deliktima koji nisu kažnjivi po zakonima ovih teritorija.¹⁵ To znači da se sa bazom uvodi i tuđi pravni poredak. Neograničena prava tuđe države pred kojima abdicira i nacionalni suverenitet nalazimo u ugovoru između Čang Kaj Šekove Kine i SAD od 21. novembra 1956. god. Tu se SAD daju neophodne prostorije sa nizom ovlašćenja za izgradnju instalacija, aerodroma, korišćenje voda itd. U ugovoru između V. Britanije i Jordana 1958, V. Britanija je ostvarila pravo da se koristi svim bazama jordanskih oružanih snaga, kao i da na njima stacionira 20.000 svojih vojnika i oficira. A u ugovoru između SAD i Japana, po administrativnom sporazumu od 1952. SAD uživaju totalnu jurisdikciju na svim vojnim snagama i civilima u svojim bazama, sem ako nisu japanske nacionalnosti. Velika Britanija je dobila pravo od

¹⁴ Nations Unies, V. 179, 1953, No 2362.

¹⁵ Op. cit. V. 88, 1951.

Južnoarabijske Federacije da zadrži pod suverenitetom i kontroliše svaki deo zemlje koji smatra neophodnim za vojne ciljeve.

Državama NATO dat je čitav niz povlastica za trupe, instalacije, razna dobra, arhive, kurire itd. Iako su na to pristale sve članice ovog mnogostranog ugovora, ipak se tim privilegijama mahom koriste velike sile, jer su one jedino u stanju da odvoje svoje jedinice i sredstva a da ih detašuju u druge države. Pripadnici vojnih snaga u ovim bazama su oslobođeni pasoša, viza, obaveza registrovanja stranaca i sl., njihova pošta se ne cenzuriše, a stvari su oslobođene carina.¹⁶

Teritorije država koje su ustupljene stranim bazama mogu biti razne veličine. One su načelno označene, ali se proširuju izvesnim dodatnim (refleksnim) zonama oko baza, i to sa svim vazdušnim, kopnenim ili pomorskim putevima i terenima. Praktično u ove teritorije ne spadaju samo mesta konstantnog boravka trupa i sredstava, već mnogo šira teritorija. Navodi se, na primer, da baza Gvantanamo (Kuba) pokriva površinu oko 29.000 akri zemljišta i da je na njoj podignuto 1.450 građevina, sa velikim brojem garnizona. Baza u Maroku koristila je svojeveremeno oko 8.000 ha, baze Velike Britanije kod Antverpena 400 kvadratnih milja, a pomorska baza u Kuvajtu 11 kvadratnih km. Iz priložene karte u već pomenutom sporazumu o nezavisnosti Kipra vidi se da su baze razmeštene po celom ostrvu. U literaturi se ističe da su 1955. godine u Saveznoj Republici Nemačkoj baze pokrivale 500.000 ha zemljišta. Po Evijanskom sporazumu Alžir je ustupio Francuskoj na korišćenje vazduhoplovne i pomorske baze u Mers-El-Kebiru za 15 godina. Alžir se obavezao da na određenim tačkama oko baze dodeli olakšice za njeno normalno funkcionisanje u opštinama El Ankor, Bu-Tlelis i Misergin, kao i na ostrvima Habibas i Plane. Francuska raspolaže radarima u Regiju i Bu-Ziziju, a isto tako Francuzima se daje pravo da mogu upotrebiti sve telefonske i telegrafske linije u Alžiru itd.

Kao što je istaknuto, ovo otuđivanje suvereniteta može biti vremenski veoma dugo i, kao što smo videli, u nekim ugovorima se proteže na 15, 20, pa čak i 99 godina.

Država koja ustupa zemljište stranim bazama dosta smanjuje svoju nezavisnost, ograničava nadležnosti svojih mesnih vlasti, slobodu raspolaganja prirodnim bogatstvima itd. Najzad, treba konstatovati da strane vojne baze u današnjim međunarodnim odnosima predstavljaju veliku prepreku na putu potpunog oslobađanja tih naroda.

Potpukovnik
dr Gavro PERAZIĆ

¹⁶ M. Flory op. cit. str. 6—16.